

מי הנוכל?

את העקרון של שלטון החוק — שלטון החל קודם כל על הממשלה עצמה. ואילו הסגרתו כתר בפרוש את חוק הארץ, הן במהותה, הן בצורתה. היא פגיעה בחוק ההסגרה, ואולי גם בחוק השבות. בעד הקורבן עצמו מנעו, בכוח ובמירמה, לפנות אל השופט ולבקש סעד כדון. הוא גורש מאחורי גבו של השופט שציתה לעצרו, הוסגר בניגוד לחוק, תוך חסימת דרכו אל המישפט.

כך, במעשה אחד של זריזות ביצועי-סטיית, הפרה ממשלת ישראל את חוקי המדינה לכל אורך החזית.

על כן הושמע הגינוי המוחץ ביותר בכל הפרשה לא בפי עסקן אפוזיציוני בכנסת, לא בפי מטיף בבית-תפילה, לא בפי עיתונאי במאמר ראשי. הוא נכלל במאמר יבש, שקול, מקצועי ומחודד של עורך-דין מפא"י — יעקוב שמשון שפירא, היועץ המשפטי הראשון לממשלה, שניתח את מעשה ההסגרה מבחינה משפטית.

מדבריו יכלה להתקבל רק מסקנה אחת: מדינת-החוק נרצחה יחד עם רוברט סובלן.

היהודי הנודד

איבן רוברט סובלן נולד ב-1962. זהו עובד פשוטה. אך הוא נושא בחובה את השאלה הגדולה ביותר של הפרשה. מדוע בכלל בא האיש לישראל?

אף אחד משונאיו, מקטרגיו ומשמיציו לא יכול היה השנה לספק תשובה משכנעת לשאלה זו. שהרי אחרי שעלה, יום לפני כן, על המטוס בניו-יורק, יכול היה לכוון את פעמיו לכל כיוון שרצה. אילו היה מרגל קומוניסטי, יכול היה לעבור בלונדון או בפאריס למטוס סובייטי או ציפי. אילו רצה רק בלונדון או בפאריס למטוס לטוס למדינה אנטי-אמריקאית מובהקת, שהיתה שמחה להודמות לנגח את חשינגטון, כמו קובה. אבל הוא טס לישראל. מדוע? לקראת הסוף אמרה אשתו, בפשטות: "הוא קיחה למצוא בישראל במה להוכיח צידקתו!" אך גם זו רק תשובה חלקית. מדוע דחקה ישראל? מדוע לא שחייק? יכלה להיות רק תשובה אחת: סובלן האמין שישראל אינה מדינה ככל המדינות. אישם, בסתר לבו, היתה לו זיקה כלשהי למדינה זו. לפני הכל, ומעל לכל, היה ונשאר יהודי.

ואכן — סובלן היה יהודי בהא הידיעה, היהודי הנודד המודרני, הנודד לא רק מארץ לארץ, אלא גם מרעיון לרעיון, ממאבק למאבק, מבלי להכות בשום מקום. ההיסטוריה האישית שלו מזכירה אינטלקטואלים יהודים רבים אחרים, בני המאה ה-20. מחוץ לאשמת הריגול, היא דומה להפליא לתולדות חייו של יהודי הונגרי בשם ארתור קסטלר.

סובלן נולד, כמעט יחד עם המאה ה-20, בעיירה וילקור בישיקי בליטא. ישראלים רבים, בני אותה עיירה, זוכרים אותו היטב משם — צעיר בעל שכל מזהיר, בן למשפחה שרבו בה אנשים מופרעים, ושכמה מבניה, בשלושת הדורות האחרונים, איבדו את עצמם לדעה. אביו היה מיליונר, סוחר בשער-חזיר, ציוני ותיק שחלם על עליה ארצה. כמו צעירים יהודיים רבים אחרים, מסר את נפשו לקומוניזם הגואל. כמו רבים אחרים, מצא שהאל הקומוניסטי הכובי, עבר לטרורקוזים הנודד. כמו מיטב האידיאליסטים של הדור, התגייס לצבא הרפובליקאי במלחמת-האזרחים הי-ספרדית, שירת בו כרופא צבאי. כמו רבים אחרים, חזר משם למולדתו, מאיכוב וחסר-אשליות, אחרי שראה כיצד הדמוקראטים, הקומוניסטים, האנארכיסטים, הטרורקיסטים והסינדיקליסטים שוחטים ומענים איש את רעהו במרתפי עינויים מאחורי החזית, כששינאתם ההרדית עולה בהרבה על שינאתם לפאשיסטים שמולם.

באמצע האודיסאה הרעיונית הזאת הגיע סובלן גם לארץ-ישראל, יחד עם אביו, חי כאן זמן-מה, קיבל סרטיסטי קאט על שמו, קנה כמה מיגרשים ביערות הכרמל, הוציא רשיון ממשלת המנדט לצטוק כאן ברפואה. אולם כמו רבים אחרים, לא נישאר בארץ, חזר לליטא. שם מצאה אותו מלחמת-העולם השנייה. ליטא נתפסה על-ידי הרוסים, תוך הסכם עם היטלר, סופחה לברית המועצות. על הגבול נערך הצבא הנאצי האריה, נכון לפלישה. השואה הגדולה איימה על משפחת סובלוביץ. ראובן-רוברט, בעל השכל החריף, ניחש מה עומד לקרות. הוא ביקש דרך הצלה.

גיאק, האח הפסיכוטי

יאפשר לדעת כיום מה קרה בדיוק. יש כמה גירסות סותרות, בפי המעוניינים השונים.

לפי הגרסה האמריקאית, התמכרו רוברט ואחיו, יעקוב גיאק, לשרות הריגול הסובייטי. ממנו קיבלו רשות מהגר לארצות-הברית, תמורת ההבטחה לרגל שם למען ברית המועצות.

לפי הגרסה של יעקוב גיאק, אמנם נכון הדבר, אך הם לא התחייבו לרגל נגד אמריקה, אלא רק נגד טרוצקיסטים ויסודות דומים, שניהלו או בכל העולם תעמולה חזקה נגד אמ"ק-המלחמה האנטי-נאצי. (הטרורקיסטים טענו כי זוהי מלחמה בין מדינות אימפריאליסטיות, ואין לקחת בה חלק.) לפי גירסתו של רוברט, לא היה שותף לשום קנוניה, באחד הימים בא אחיו גיאק, שעבד אז בעתון גרמני אנטי-נאצי במוסקבה, ולקח עמו את כל המשפחה הגדולה לסן-פראנציסקו, דרך ברית-המועצות ויפאן. אך קשה להאמיץ כי רוברט לא ידע כיצד השיג אחיו רשיון נזיר זה. לא קל היה להיקלט בארצות-הברית. תחילה עבד סובלן כמתרגם ממשלתי. לאחר מכן השתקף כרופא כללי וכמומחה לפסיכותרפיה קבוצתית. גם אשתו ובתו עבדו במקצוע זה, טיפלו בנערים עבריינים. הוא היה מעורה במושבה הישראלית בניו-יורק, טיפל בצחת הקונסוליה, דאג גם

ושקול, אך בסוף תשכ"ב איאפשר היה לדעת מה דמותו האמיתית של איש-השנה. והמור ביותר הוא — שהדבר כלל אינו חשוב. דריפוס היה אדם קטנטן, מוגבל ובלתי-אהוד, שלא הבין עד הרגע האחרון את משמעות פרשתו. פנחס לבון, גבור תשכ"א, איכזב את כל הרבבות שהיו מוכנים לצאת למענו לרחוב ולהיאבק עם שוטרים.

לא חשוב אם היה סובלן איש גדול או קטן, טוב או רע, מזהיר או טיפש, חיובי או שלילי, אהוד או שנוא. כי גיבורה של פרשה היסטורית — לא חשוב מהו. חשוב מה הוא מסמל.

ציונים וכנענים, לאומנים וקומוניסטים

מה סימל רוברט סובלן? דברים רבים לאנשים רבים, דברים שונים לאנשים שונים. על כן היה הזעזוע כה כללי, ועל כן עלה בידו לזמן יחד, בחזית גדולה אחת, דתיים ואנטי-דתיים, לאומנים וקומוניסטים, ציונים וכנענים, שונאי המישטר ומנהיגי מפא"י.

בעיני הישראלי הלאומי, סימל סובלן את עצמאות המדינה. הסגרתו לרודפיה, שהפכה את המדינה כולה לסוכנת זרה, לכלב של צייד זר, היתה עלבון צורב לגאוה הלאומית.

בעיני הציוני, סימל סובלן את ההישג הגדול ביותר של המדינה הציונית: חוק השבות. הסגרתו הפרה את

שר-הכנים שפירא: חתימה על צו המוות

החזון היסודי של הרעיון הציוני: שכל יהודי גירוף יכול למצוא כאן מנוחה, מבלי שהדבר יהיה תלוי כלל בהחלטת הממשלה.

בעיני אותו ציוני, סימל סובלן רעיון ציוני נוסף: ששום יהודי אינו יכול להיות אורח אמיתי במדינה אחרת. יהודי אמריקה, שהכחישו טענה זו בשפיץ-קצף במשך שנים, נתגלו בפרשת סובלן כעדה של יהודי-גו אמיתיים, מבוהים לים ונפחדים, שכל מעשה קטן יכול להחרים ממונתם ולנטוע בהם פחד היסטרי בפני פוגרום.

בעיני הכנעני, סימל סובלן את עצמאות האומה העיבירית החדשה. גירושו הוכיח כי המישטר הקיים אינו מגשים ריבונות זו, אלא משעבד אותה לאינטרסים של יהודי אמריקה, המקיימים אותה בכספם.

בעיני הדתי, סימל סובלן את אחת המיצות החשובות ביותר של התורה: "לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר יינצל אליו מעט אדוניו. עמך יישוב, בקרבך, במקום אשר יבחר, באחד שעריך, בטוב לו. לא תוננו!" העובדה כי האחראי הישיר לגירוש היה עסקן דתי, עוד הוסיפה חטא על הפשע, הוכיחה שוב כי הדתיות המפלגתית הממוסחרת הורסת את הדת.

בעיני ההומאניסט, סימל סובלן את אחד העקרונות המקודשים של המוסר האנושי המודרני: אי-הסגרת אדם הנאשם בפשע מדיני. למען עקרון זה לחם ההומאניזם דורות רבים — ודחקה יהודים הצטיינו במלחמה זו יותר מן האחרים.

בעיני הדמוקראט, סימל סובלן את סידרי השלטון התקין, בו מתקבלות ההחלטות על-ידי הממשלה, הכפופה לכנסת, בהתאם לרצון העם. ואילו גירוש סובלן בוצע על-ידי מוסדות-החושך, שרימו את ראש-הממשלה, בעוד ערש-הממשלה רימה את הממשלה ואת השר האחראי, והממשלה כולה ניצפה על הכנסת ועל דעת-הקהל.

כל זה היה נכון. אולם מעל לכל סימל רוברט סובלן

כ **ל יום** קורות תאונות-דרכים. כל יום נגזות ועדות חשובות על הגורמים ועל הדרכים למניעתן. אולם דרושה תאונה דרמטית אחת, גדולה ומוזעזעת, כדי לעורר את הציבור לרפורמה יסודית. אפילו יהיה מספר הקרבנות בתאונה גדולה זו קטן בהרבה מסך-הכל הקרבנות של התאונות הקטנות בשאר ימות השנה — העובדה שקרבנות אלה נקטלו יחדיו, במקום אחד וברגע אחד, תגרום לזעזוע.

השנה גברה בצרפת הסכנה של הפיכה פאשיסטית. אלפים הפגינו נגדה, הוכו ונפצעו בסיטונות. אולם ההמונים לא התעוררו. עד שפגעה פצצה פלאסטית אחת, לגמרי בשגנה, בילה קטנה והשחיתה את פניה. חצי מיליון איש יצאו לרחוב — והוא-היאס נגמר ככוח בעל מישקל. והי חשיבותם ההיסטורית של סמלים.

אין ההמונים הרחבים יכולים לרדת לעומקו של מושג מופשט. אין להם עניין בחיכוחים מופשטים, הנראים רחוקים מחייהם היומיומיים. למען עקרון מופשט לא ייצאו ללחום בידיים ריקות נגד חרבות ומיקלעים, לא יחרפו את נפשם.

עד שבאה "פרשה" — מיקרה מסויים, בו משתלב גורלו של אדם בחיכוח על הבעייה. האדם בא במקום המושג ה"מופשט, ובאמצעותו ניתן להמונים לא רק להבין את העקרון, אלא אף לחוש אותו.

השנה היה לדרוש מהמוני צרפת, לפני שלושה דורות, להתעניין בבעיית ההשתלטות של מערכת-הבטחון הרקובה על המדינה. עד שבאה פרשתו של סרן יהודי בשם אלפרד דריפוס, וזיעזעה את המצפון הלאומי והביאה לשינוי ערכים כללי. משקיף זר אחת, שהיה עד לפרשה ולתוצאותיה, אף פרש לקרן-חזית וכתב ספר בשם מדינת היהודים, שפתח פרק חדש בהיסטוריה.

המוני ישראל לא התעניינו במיוחד בסכנת הדיקטטורה הבטחוניסטית בישראל ובקנוניות של נערי-החצר. עד שבאה פרשת-לבון, האיש שהודח מתפקידיו מפני שנמצא זכאי. הפחל האישי קומם את ההמונים והפך את פרשת לבון למאורע של תשכ"א.

הבעייה של תשכ"ב, בעיית מדינת-החוק, היתה מופשטת ורחוקה עוד יותר. אפשר למות למען "חופש, שחיון, אחרת!" ואפשר להפגין למען "עליה חופשית — מדינה עברית!" כי אלה מושגים אותם אפשר להבין ולחוש — ונכחתו של שליט זר, סגירת שערים בפני קרבנות אומללים. אולם איך יכול המון להתלהב למען "מדינת חוק", או למען פיסת-נייר ששמה חוקה?

חשיבותו של הדוקטור רוברט סובלן בחיי מדינת-ישראל היתה בכך שהוא העניק, לפתע פתאום, תוכן ריגשי עמוק למושגים אלה. הוא הוריד אותם מרומי ההפשטה, למישור חיי היומיום של האדם הישראלי. הוא הליבש אותם דמות אנושית — דמות שנהגה-מונית ועקרת-הבית יכלו לראותה, להבניה, להרגישה, ולהתרגש בגללה.

נפשות רבות וגיבור אזור

פרשת סובלן נושאת בחובה את כל היסודות של דרממה גדולה. היא יכלה לשמש נושא לטרגדיה של שיקספיר חדש, או לרומאן גדול של ויקטור הוגו מודרני. כמו ביצירה ספרותית גאונית, יש בה הכל: טרגדיה וקומדיה, מתח ואלמיות, גבורה ושיפלות, תעלומה בלשית, בדמותו של הוטר המסתורי ממשין. יסוד של פארה, בדמותו של לייב פרקש, שנכנס לפרשה באמצע גרם לחיקוי הדרמה הגדולה במישור היתולי. היו בה ריגעי שיא, כשהעולם כולו עצר את נשימתו. והיה בה הרגע הגדול של הסיום הטראגי, כשהמסך ירד ובמרכז הבמה נשארה מוטלת גופת המת.

היו למחזה זה נפשות רבות. דמותו של המלשין, יהודה איש-קריות חדש, שלא התחרט ולא היכה על חטא. דמותו של איש המצפון, שעלה על התיבה בבית-הכנסת והוכיח את שר-הגירוש בפניו, קבל עם ועדה. דמותו של הקלסג הפרמיטיבי, שביצע את הגירוש בכוח הגס. דמותו של אה מטרף, שקנה את חרותו ברצח אחיו. דמותה הפאטית של האישה המסורה והשתקנית, שישבה ליד המיטה. דמותו האומללה של רופא-המישטרה, שרצה להמי שיך בטיסה כדי להסגיר את האיש המת-למחצה. דמותו של הזקן המרושע והאיסרטי, שפקד על הגירוש. דמותו של הפרקליט התמים, שרומה והושפל מפני שהאמין בהגיונותם של המומים והמשפילים.

כל אלה — ועשרות הנפשות האחרות של הדרממה — הן דמויות ברורות. ורק דמותו של הגיבור הראשי מטושטשת ובלתי-ברורה. איש לא יכול היה לדבר עמו פנים אל פנים. דבריו הגיעו מבעד למסגרת של טענות משפטיות.

מי היה רוברט סובלן? חולה-אנוש, שנאבק על זכותו לחיות את ימיו האחרונים, המעטים, באחרי החופש? מרגל מתועב, שהלשין על טרוצקיסטים ורוסים לבנים? אדם קטן, שסחטב בין גלגלי כוחות-החושך? גאון מתנשא, שסבר כי הוא משכמו ומעלה מעל לולתו? נפש מעונה? אדם שנדחף למחא, כמו ארונת בידי ציידים וכלבים אכזריים? שטרדן שגרם צרות לכל וסיכסך בין מדינות? שום דבר מכל אלה, או כל אלה ולמעלה מהם?

איש אינו יכול לדעת. אולי עוד יקום גואל לדמות זו, וסופר קפדני יחקור את תולדותיו, ניצית דיוקן מאיון